

Chirurgie srdečních chlopní v terénu plicní hypertenze

Aleš Mokráček

Kardiochirurgické oddělení Nemocnice České Budějovice, a.s

Plicní hypertenze (PH) je velmi častou komorbiditou onemocnění srdečních chlopní indikovaných ke kardiochirurgickému výkonu. Doporučení České kardiologické společnosti nám dávají přehled o etiologii, klasifikaci i patofyziologii PH, ale nezabývají se problematikou peroperačního období. Ve svém sdělení bych se rád zamyslel nad tím, jestli a kdy je plicní hypertenze rizikovým či dokonce kontraindikujícím faktorem těchto operací. Předmětem bude periprocedurální plicní hypertenze, její klinický dopad a možnosti jejího ovlivnění, ne chirurgická léčba chronické plicní hypertenze (plicní endarterektomie – PE).

Klíčová slova: plicní hypertenze, srdeční operace.

Heart valve surgery in combination with pulmonary hypertension

Pulmonary hypertension is a usual comorbidity of heart valvular diseases indicated for surgery. The Czech guidelines give us a sufficient information about etiology, classification and pathophysiology but don't discuss this problem during cardiac surgery procedures. I would like to focus on pulmonary hypertension as a risk factor of cardiac surgery. In this paper will not be discussed a pulmonary endarterectomy as solution of chronic obstructive process of pulmonary arteries.

Key words: pulmonary hypertension, cardiac surgery.

Interv Akut Kardiolog 2011; 10(5–6): 232–234

Plicní hypertenze v perioperačním období

PH v perioperačním období chirurgie srdečních chlopní je vyvolána obvykle jednou z následujících 7 příčin:

- primární plicní hypertenze
- dysfunkce levé srdeční komory
- plicní infekce či ischemie
- podávání protaminu
- pooperační dysfunkce chlopní náhrady v mitrální pozici či PPM (patient prosthesis mismatch) při náhradě mitrální chlopně protézou
- hypoxie, hyperkapnie, plicní embolizace
- přetlaková ventilace či externí komprese plicnicových cév

Důsledkem PH je přetížení pravostranných srdečních oddílů, jejich dysfunkce končící až selháním pravé srdeční komory. Mezi dnes nejčastěji používané léky k ovlivnění plicní hypertenze patří léky uvedené v tabulce 1.

Aplikace kteréhokoliv z těchto léků s sebou nese specifické výhody a nevýhody. Historicky je asi nejznámější látkou v této indikaci inhalačně podávaný oxid dusnatý (NO), a to zejména v souvislosti s transplantační medicínou. Výhodou je vysoká efektivita, nevýhodou naopak cena a toxicita. Nejde ale o jedinou možnost. Jak prokázala Schmid (1), intravenózní podání PDI₃ má v terénu plicní hypertenze stejně pozitivní efekt na srdeční výdej a funkci

pravé srdeční komory jako inhalační NO. Má ale významnější systémové dopady ve smyslu snížení systémové vaskulární rezistence (SVRI) vedoucí k systémové hypotenzii. Nejhůře z autorčina srovnání vychází nitráty. Ty u plicní hypertenze významně neovlivňují ani srdeční výdej ani funkci pravé komory srdeční, pouze redukuje systémovou vaskulární rezistenci. Rovněž Solina (2) srovnává u nemocných s plicní hypertenzí efekt inhalačně podávaného NO a i.v. aplikaci PDI₃. Základním „end pointem“ byla výkonnost pravé komory srdeční. Zde si nejlépe vedl NO ve vysoké koncentraci (40 ppm), ve srovnání s nižší koncentrací NO (20 ppm) či i.v. podáním PDI₃. Nižší koncentrace NO a i.v. podání PDI₃ mělo pak na funkci PK srovnatelný efekt. Aplikace NO rovněž nebyla komplikována takovým sklonem k tachykardií a nemocní vyžadovali méně často aplikaci

noradrenalinu ve srovnání s PDI₃. Nejen tyto dvě práce, ale i celá řada dalších, poukazují na vysokou efektivitu inhalačně podávaného NO v léčbě reverzibilní plicní hypertenze. Jak již bylo zmíněno výše, toxicita a cena jsou daní za tuto efektivitu. Proto se v posledních letech stále více testují další preparáty a alternativní způsoby podávání. Někdy jsou pak přidružené efekty alternativních léků naopak výhodou (inotropní efekt PDI₃ či betamimetik v případě těžké dysfunkce LK srdeční apod.)

Srovnání podávání Dobutaminu a Milrinonu (PDI₃) ve vztahu k plicní hypertenzi v perioperačním období se věnuje ve své práci Feneck (3). Oba preparáty byly efektivní v léčbě srdečního selhání, ale skupina nemocných léčených Milrinonem měla významnější pokles tlaku v plicnici v zaklínění (-3% Dobutamin vs. -14% Milrinon).

Tabulka 1. Nejčastěji používané léky k ovlivnění plicní hypertenze

	aplikace	výhody	nevýhody
NO	inhalace	efekt	metabolity cena
PGI ₂	inhalace	efekt cena	systémové dopady
PDI ₃	inhalace	efekt cena	
	iv.	systémový efekt	systémové dopady
Betamimetika (Dobutamin)	iv.	systémový efekt	menší selektivní účinek

NO – oxid dusnatý, PGI₂ – prostaglandin I 2, PDI₃ – inhibitory fosfodiesterázy 3

Ocal a kolegové (4) se pak soustředí na hodnocení efektu podávání prostacyklinu PGI₂ v léčbě protaminem indukované akutní plicní hypertenze. Tato hemodynamická reakce byla pozorována u 1,78% z 3 800 celkem operovaných nemocných. Polovina pacientů s reakcí byla léčena i.v. podáním PGI₂, NoA a Dobutaminu a druhá polovina pak Nitroglycerinem, NoA a Dobutaminem. U pacientů léčených PGI₂ signifikantně významně stoupla funkce LK a klesl CVP, PCWP, PVR, PASyst. a PAdiast. ve srovnání se skupinou nemocných, kterým byl podán nitrát v kombinaci.

Intravenózní podávání prostacyklinu I2 (PGI₂) je ale spojeno s poměrně razantní systémovou odpovědí (pokles SVR), a proto je téměř vždy spojeno s podáváním NoA, což může vést k problémům s hypoperfuzí periferních orgánů. Proto je dnes často používán prostacyklin v inhalační formě, což se jeví stejně efektivní, ale podstatně méně hemodynamicky alterující, jak prokázala Haché, a kol. (5, 6). Z jejich prací vyplývá, že inhalační podání prostacyklinu vede k významné systémové hypotenzii jen u max. 17 % těchto kriticky nemocných a nevede k dysfunkci destiček ani k vyšším krevním ztrátám, přičemž je významně snížen systolický tlak v plicnici.

Obecně se dá říci, že inhalační podání preparátů na redukci tlaku v plicnici je velmi zajímavou alternativou klasickému intravenóznímu podávání. Další lékovou skupinou, u které byla prokázána výhodnost této cesty, jsou inhibitory fosfodiesterázy III (PDI₃). Lamarche a kolegové (7) prokázali v experimentu, že inhalačně podávaný milrinone vede k menší systémové hypotenzii, k menšímu poklesu SVR a nižší tepové frekvenci než při podání intravenózním. Efekt na plicní arterioly je přitom vyšší. V klinice pak týž autor (8) prokázal na kohortě 73 nemocných s plicní hypertenzí, že inhalační podávání Milrinonu vede k významné redukci plicní arteriální hypertenze a k redukci počtu nemocných, u kterých bylo nutno obnovit mimotělní oběh (MO) z důvodu pravostranného srdečního selhání po primárním ukončení MO.

Nejčastěji se v chlopenní chirurgii potýkáme s plicní hypertenzí u nemocných s mitrální a aortální vadou, proto se pokusím poukázat na určitá specifika.

Chirurgie mitrální chlopně a plicní hypertenze

S plicní hypertenzí se při operacích na mitrální chlopni setkáváme téměř vždy. Vincens (9) se ve své práci věnuje operacím izolované mitrální stenózy v kombinaci s plicní hypertenzí, kde systolický krevní tlak v plicnici převyšoval 60 torr a/nebo střední byl větší než 50 torr.

Periprocedurální mortalita byla 12 %. Pětileté přežití 80 % pacientů a 82 % přeživších pacientů bylo ve funkční skupině NYHA I nebo II, přičemž pouze u jednoho nemocného došlo ke zhoršení NYHA oproti předoperační hodnotě (z NYHA II do III). Jediným rizikovým faktorem dlouhodobého přežívání byl pokročilý věk. Periprocedurální mortalita byla ovlivněna pouze akutností operací a hypertrofií pravé komory srdeční. Z práce se dá aproximovat, že především mladší nemocní s izolovanou mitrální stenózou by neměli být z důvodu plicní hypertenze kontraindikováni operačnímu výkonu.

Určitou zvláštností nemocných s mitrální vadou je tendence k retenci vody. Zejména pro tyto nemocné by mohl být vhodným preparátem k peroperační korekci plicní hypertenze rekombinovaný „brain-type natriuretic peptide“ Nesitiride. Jde o preparát, jehož skutečnou roli bude potřeba klinickými zkušenostmi teprve „usadit“, nicméně některé velmi slibné výsledky na úrovni klinického experimentu už máme. Salzberg (10) prokázal snížení systolického tlaku v plicnici z průměrných 63 torr předoperačně na 39 torr, PCWP z průměrných 30 na 15 torr a CVP z 13 na 6 torr po nasazení infuze. Aplikace Nesitiride nebyla spojena se změnou srdečního výdeje a nebylo nutno podávat vazopresory. Průměrná délka podávání infuze byla 22 hodin. Pouze u 5 nemocných z celkového počtu 14 bylo nutno podávat preparát více než 24 hodin po operaci. Mortalita ve sledovaném souboru byla nulová.

Mubeen (11) posuzoval výsledky operace mitrální vady v terénu subsystémové (skupina 1 s průměrným systolickým tlakem v plicnici – PASyst. – 58,1 torr) a suprasystémové (skupina 2 s průměrným PASyst. 83,2) plicní hypertenze. Periprocedurální management byl veden nitráty, ev. PDI₃. Ve skupině 1 byla operační mortalita 5,5 % a pooperačně došlo vždy k poklesu PASyst. i PVRI a to významně, kdežto ve skupině 2 byla operační mortalita 28,5 % a pooperačně došlo k poklesu pouze PASyst. a ne PVRI. Vedlejším zjištěním pak bylo, že plicní biopsie nemá dopad na operační výsledky a je v této indikaci nepřínosná. Operační výsledky se tedy výrazně zhoršují v případě suprasystémové plicní hypertenze, což nepřimo znamená operovat včas, před rozvojem této extrémní plicní hypertenze.

Jedna z nejrozsáhlejších prací na téma plicní hypertenze a degenerativní mitrální nedomykavost způsobená prolapsem je práce Barbieri (12), která vychází z registru MIDA za roky 1987–2004. Soubor čítá celkem 437 pacientů s mitrální nedomykavostí a prolapsem cípu degenerativní eti-

ologie, u kterých byl echokardiograficky měřen tlak v plicnici. Systolický tlak v plicnici nad 50 torr byl detekován u 102 z těchto 437 nemocných. Plicní hypertenze sama o sobě byla silným rizikovým faktorem jak celkové smrti, tak smrti kardiovaskulární i srdečního selhání. Operační řešení v kterékoliv fázi onemocnění bylo pro pacienta profitní, nicméně operace v terénu významné plicní hypertenze byla zatížena vyšší operační i kardiovaskulární mortalitou.

Aortální chlopěň a plicní hypertenze

Operace na aortální chlopni, zejména pak pro významnou aortální stenózu, jsou sice plicní hypertenzí rovněž ovlivněny, ale operace sama o sobě přináší takový profit pro nemocné, že o kontraindikaci jen pro plicní hypertenzi nemůže být téměř řeč. Jak prokázal Pai (13), u nemocných s aortální stenózou s plochou ústí $\leq 0,8 \text{ cm}^2$ a plicní hypertenzí nad 60 torr systolického tlaku je 5leté přežití 65 % u operovaných nemocných a 20 % u neoperovaných. Tracy (14) se pak zabýval reverzibilitou plicní hypertenze u nemocných po náhradě aortální chlopně pro stenózu. Celkem 52 nemocných bylo rozděleno do 4 skupin podle tíže plicní hypertenze. Skupina 1 bez plicní hypertenze, skupina 2 PASyst. 30–39 torr, skupina 3 s PASyst. 40–59 torr a skupina 4 s PASyst. nad 60 torr (s průměrem 85,8 torr). Peroperačně zemřel jeden pacient na sepsi (ze skupiny 3). Mezi skupinami nebylo významného rozdílu v peroperační mortalitě. Ve skupině 3 a 4 došlo po operaci k poklesu systolického tlaku v plicnici a to statisticky významně. Ve skupině 4 z 85,8 na 41,2 torr v průměru a ve skupině 3 ze 48,9 na 32,1 torr v průměru. Autoři uzavírají svou práci s tím, že lze po náhradě aortální chlopně pro stenózu v terénu plicní hypertenze očekávat její pokles.

Khandhar (15) ve své studii, zaměřené na aortální nedomykavost v terénu plicní hypertenze zjistil, že zhruba 16 % pacientů s aortální nedomykavostí má těžkou plicní hypertenzi (PASyst. 60 a více torr). Tito nemocní mají nižší ejekční frakci LK, mají významnější dilataci LK i vyšší stupeň koexistující mitrální nedomykavosti. Náhrada aortální chlopně u těchto nemocných ale znamená významně lepší prognózu – pětileté přežití 62 vs. 22 % (operovaní vs. neoperovaní) – operováno bylo ve studii celkem 32 ze souboru 83 nemocných s aortální nedomykavostí a významnou plicní hypertenzí. Náhrada aortální chlopně byla pro tyto nemocné jediným nezávislým prediktorem přežití.

Závěr

Plicní hypertenze v kardiologii je bezpochyby nepříjemnou komorbiditou, která doprovází dříve nebo později každou neinterventivní chlopenní vadu levého srdce. V současné době ale máme dostatek farmakologických možností, jak velkou většinu těchto stavů v kombinaci s operací zvládnout a pacienty úspěšně provést pooperačním obdobím. Chlopenní intervence u těchto nemocných přináší větší prognózu než u nemocných léčených konzervativně, a to i v pokročilých stádiích PH. Časná indikace a provedení zákroku na chlopni před rozvojem PH je pro nemocné nicméně lepším řešením.

Zkratky

CVP – centrální žilní tlak

PCW – tlak v plicnici v zaklínění

PVRI – plicní cévní rezistence

SVRI – systémová vaskulární hypertenze

PAsyst. – tlak v plicnici v systole

PAdiast. – tlak v plicnici v diastole

PH – plicní hypertenze

PE – plicní endarterektomie

NO – oxid dusnatý

PDI₃ – inhibitory fosfodiesterázy 3

PGI₂ – prostaglandiny I₂

NoA – Noradrenalin (Norepinefrin)

EF – ejekční frakce

LK – levá komora

PK – pravá komora

Literatura

- Schmid ER, Burki CH, et al. Inhaled nitric oxide vs. intravenous vasodilators in severe pulmonary hypertension after cardiac surgery. *Anesth Analg* 1999; 89: 1108–1115.
- Solina A, Papp D, et al. A comparison of inhaled nitric oxide and milrinone for treatment of pulmonary hypertension in adult cardiac surgery patients. *J Thoracic and Cardiovascular Anesthesia* 2000; 14(1): 12–17.
- Feneck RO, Shery KM, et al. Comparison of the hemodynamic effect of Milrinone with Dobutamine in patients after cardiac surgery. *J Thoracic and Cardiovascular Anesthesia* 2001; 15(3): 306–315.
- Ocal A, Kiris I, et al. Efficiency of prostacyclin in the treatment of protamine-mediated right ventricular failure and acute pulmonary hypertension. *J. Exp. Med.* 2005; 207: 51–58.
- Haché M, Denault AY, Belisle S, et al. Inhaled prostacyclin (PGI₂) is an effective addition to the treatment of pulmonary hypertension and hypoxia in the operating room and intensive care unit. *Can J Anesth* 2001; 48(9): 924–929.
- Haché M, Denault AY, Belisle S, et al. Inhaled epoprostenol (prostacyclin) and pulmonary hypertension before cardiac surgery. *J Thorac Cardiovasc Surg* 2003; 125: 642–649.
- Lamarche Y, Malo O, Thorin E, et al. Inhaled but not intravenous milrinone prevents pulmonary endothelial dysfunction after cardiopulmonary bypass. *J Thorac Cardiovasc Surg* 2005; 130: 83–92.
- Lamarche Y, Perrault LP, Maltais S, et al. Preliminary experience with inhaled milrinone in cardiac surgery. *Eur J Cardiothorac Surg*, 2007; 31: 1081–1087.

9. Vincens JJ, Temizer D, Post JR, et al. Long-term outcome of cardiac surgery in patients with mitral stenosis and severe pulmonary hypertension. *Circulation* 1995; 92: 137–142.

10. Salzber SP, Filsoufi F, Anyanwu F, et al. High-risk mitral valve surgery: perioperative hemodynamic optimization with Nesiritide. *Ann Thorac Surg* 2005; 80: 502–506.

11. Mubeen M, Singh AK, Agarwal SK, et al. Mitral valve replacement in severe pulmonary arterial hypertension. *Asian Cardiovasc Thorac Ann* 2008; 16: 37–42.

12. Barbieri A, Bursi F, Grigioni F, et al. Prognosis and therapeutic implications of pulmonary hypertension complicating degenerative mitral regurgitation due to flail leaflet: A multicenter long-term international study. *Eur Heart J Advance Access* September, 2010.

13. Pai RG, Varadarajan P, Kapoor N, et al. Aortic valve replacement improves survival in severe aortic stenosis associated with severe pulmonary hypertension. *Ann Thorac Surg* 2007; 84: 80–86.

14. Tracy GP, Proctor MS, Hizny CS. Reversibility of pulmonary artery hypertension in aortic stenosis after aortic valve replacement. *Ann Thorac Surg* 1999; 50: 89–93.

15. Khandhar S, Varadarajan P, Turk R, et al. Survival benefit of aortic valve replacement in patients with severe aortic regurgitation and pulmonary hypertension. *Ann Thorac Surg* 2009; 88: 752–757.

Článek přijat redakcí: 27. 7. 2011

Článek přijat k publikaci: 18. 8. 2011

MUDr. Aleš Mokráček, CSc.

Kardiologické oddělení Nemocnice České Budějovice, a.s.

B. Němcové 54, 370 01 České Budějovice
mokracek@nemcb.cz
